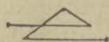

289579

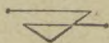
A POLGÁRI FIUISKOLA REFORMJA

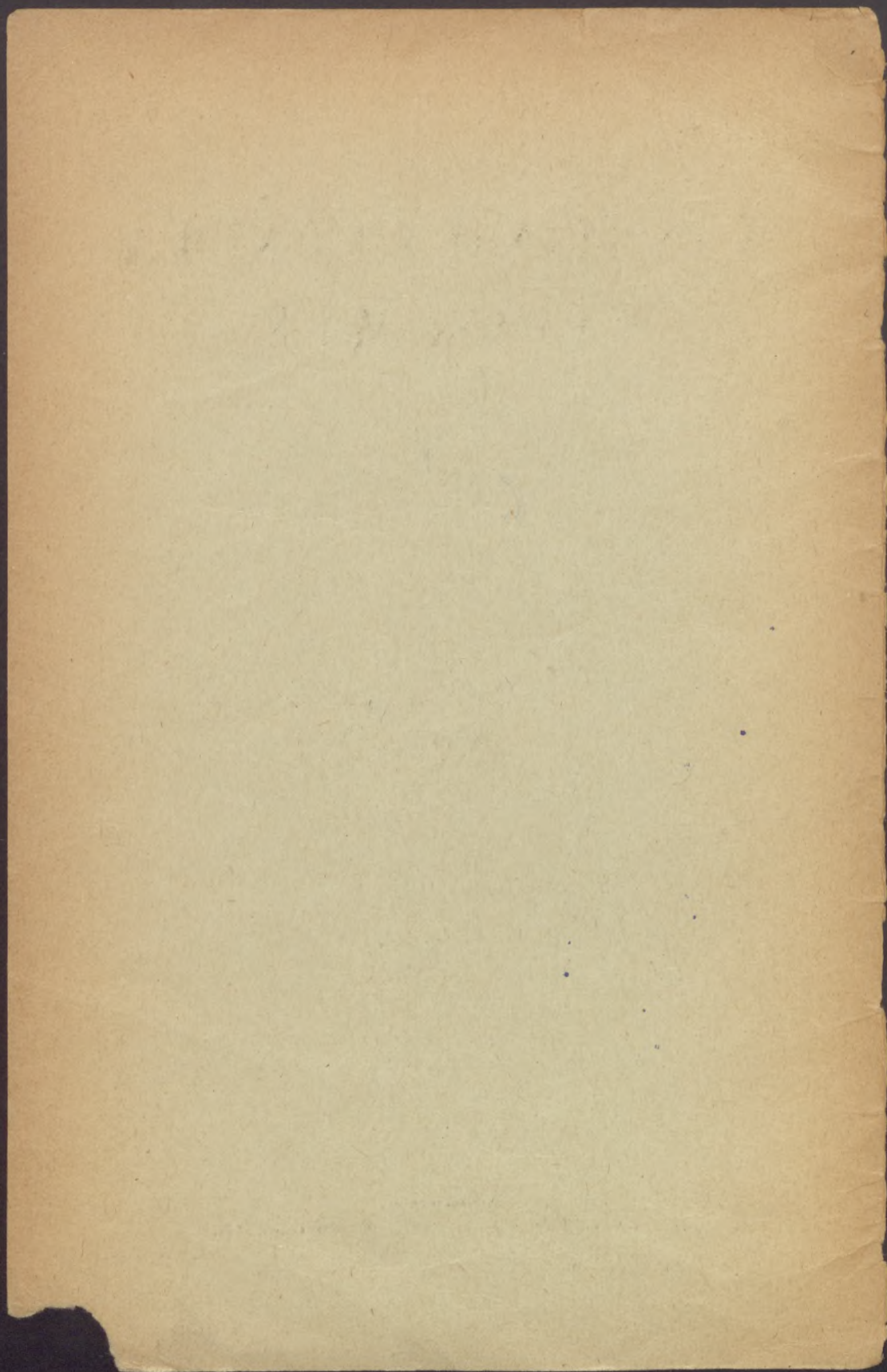
Írta :

NAGY LAJOS

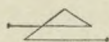
OROSHÁZA.

OROSHÁZÁN
NYOMATOTT PLESS N. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1907.

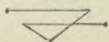
A POLGÁRI FIJISKOLA REFORMJA

Írta :

NAGY LAJOS

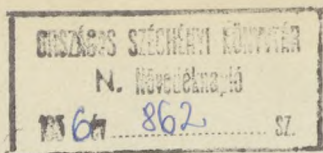
OROSHÁZA.

OROSHÁZÁN
NYOMATOTT PLESS N. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1907.

289579

Néhány szó kartársaimhoz.

Az Országos Polgári Iskolai Egyesület Budapesten 1906. évi december hó 29-én igen látogatott rendkívüli közgyűlést tartott. A gyűlés legfőbb tárgya a „*polgári fiúiskola reformja*” volt. A reform kérdésének tárgyalása során akartam mind azt elmondani, amit későbbben cikkelyekben megírtam és közre is bocsátottam, de a gyűlés első felét a *jogos sérelmek* telpanaszolása foglalta le s felszólalásomra később sem került reá a sor.

Hogy a polgári fiúiskolára vonatkozó régi eszméimet cikkelyek alakjában közre adjam, arra meg a sajtóügyi bizottságnak eszméje készített. A cikkely első része január első napjaiban már készen volt és a hó vége felé egyik legelterjedtebb fővárosi napilapban meg is jelent. A nyom, amelyen haladtam, töretlen volt. A *polgári fiúiskola céljának körvonalozása cikkelyemben a régebbi meghatározásoktól teljesen különbözik*. Ma is azt mondom, hogy a polgári fiúiskola reformjára nem azért van szükség, hogy *kishivatalnok képző iskola legyen*, hanem azért, hogy *a nemzet fenntartó polgári osztálynak is legyen megfelelő középfoku iskolája*. Ha a hét osztályú polgári iskola nem ezt a célt szolgálja, ha reformálása nem ez alapon történik: akkor a polgári iskolára semmiféle más alakban szükség nincsen.

Cikksorozatam nem teljes. Hiányzik még a *polgári iskolai tanárképzés* és a *polgári fiúiskola céljának részletes kifejtése és mindenre kiterjedő indokolása*. Ezek is jönni fognak.

Testületem tagjai határozott kívánságának — hiszen a költségek fedezéséhez is késznek nyilatkoztak hozzájárulni — teszek akkor eleget, amikor az eddig megjelent két cikkelyt és a második cikkellyel szorosan összefüggő egy felterjesztést közre adom. De indokolja a közreadást az a körülmény is, hogy a pécsi gyűlésen a reform kérdése ismét szóba került.

Itt a legfőbb ideje, hogy a polgári fiúiskola célját világosan és félremagyarázhatatlanul meg határozzuk és a cél elérése érdekében — önmagunk erejében bízva, a lankadatlan, becsületes és kitartó küzdelmet megkezdjük, — illetőleg a több mint 30 éves küzdelmet fokozottabb energiával folytassuk.

A polgári fiúiskola valóságos céljának világos tudata legyen minden polgári iskolai tanárnak vérévé, a tiszta igazság a küzdelem fegyverévé: akkor harcunk elszántabb és győzelmünk biztosabb lesz, mert itten egy igazságos, jogos és szent ügynek, egy nemzeti nagy érdeknek, kivívásáról van szó.

A polgári fiúiskola reformja.*

I. A reform szüksége és az általános célok körvonalozása.

Nehéz és fontos kérdés, amely lehető gyors megoldásra vár. A volt miniszterek költségvetési beszédjeikben a polgári fiúiskola állapotát *tarthatatlannak* jelentették ki és sürgős reformálásukat *ismétellen* kilátásba helyezték. A kilátásba helyezés már régi keletű, de a megvalósítás komoly munkája még mindig — *késik*.

Gróf Apponyi Albert miniszter múlt 1906. évi december hó 13-án a képviselőházban elmondott nagyszabású beszédjében ismét szóba hozta a polgári iskolák reformjának kérdését és kijelentette: „Közegyetértés csak abban a tekintetben van, hogy a polgári iskola úgy, amint most létezik, nem életképes. Ennek folytán ezen a téren reformnak kell történnie.“ Akik gróf Apponyi Albert múltját, egész politikai pályafutását, fényes elméjét, izzó faj szeretetét ismerik, azok e komoly kijelentésnek kiváló jelentőséget tulajdonítanak és azoknak lelkét bizodalom szállja meg s hiszik, hogy a polgári iskola ügye végrevalahára a „holt pontról“ vagy jobbra, vagy balra mozdulni fog.

A miniszteri beszédben a következő igen figyelemre méltó kijelentést is olvashatjuk: „Az egész kérdés az, hogy a gimnázium és a reáliskola mellé, amelyiknek egyike az egyetemre, másika a politechnikumra képesít, *kell-e egy harmadik típusú középiskola, amely önmagában befeléjézt műveltséget nyújt azoknak, akik sem az egyetemre, sem a politechnikumra nem készülnek. Ez a problema.*“

A felette érdekes és figyelemre méltó kérdésre akarok röviden megfelelni s főképpen azt törekszem bebizonyítani, hogy *miért* és *kiknek* a számára van szükség egy harmadik

*) Megjelent rövidebben a „Budapesti Hirlap“ 1907. január 27-iki 24. számában.

tipusu közép-foku iskolára, amelyet sehogysem szeretnék középiskolának nevezni, hanem meghagynám eddigi nevén: polgári iskolának.

A problema nehéznek látszik, de megfejtése nem lehetetlen.

A polgári iskolának, vagyis annak a harmadik típusu közép-foku iskolának és a tulajdonképpeni középiskolának célja, hivatása, rendeltetése és feladata között óriási a különbség, mert más és más érdekeket szolgálnak és csak abban egyeznek meg, hogy mindkét iskolafaj az általános műveltségnek terjesztője. De míg a középiskola célja a növendékek szellemi képességeinek kifejlesztése oly mértékben, hogy azok a felsőbb tudományos előadásokat és rendszereket megértsék és felfogják; addig a polgári iskola célja növendékeinek befejezett műveltséget nyújtani és arra tenni képpessé őket, hogy a gyakorlati életpályák szakirányu ismereteinek könnyebben birtokába juthassanak.

A középiskola a fogyasztó, a polgári iskola az igazi termelő elem iskolája. Ha a polgári iskola nem az volna, azzá kellene tenni minden módon és minden eszközzel.

A kétféle elemnek képzési és műveltségi érdekei különböznek egymástól. Mind a kétféle elem jogosan várhatja, hogy műveltségi igényeinek kielégítéséről és neveltetéséről az államhatalom megfelelő iskolák felállításával kellőképpen gondoskodjék.

A polgári iskola igazi célját maga a miniszter határozta meg akkor, amikor azt mondta: „A harmadik típusu középiskola önmagában befejezett műveltséget nyújt azoknak, akik sem az egyetemre, sem a politechnikumra nem készülnek.”

Nézzük a társadalom két fő elemének: a fogyasztó és a termelő elemnek iskolázási viszonyait.

A középiskolák a tudományos pályára készülőknél általános műveltséget nyújtó iskolái. Aki pap, orvos, tanár, ügyvéd, bíró, közigazgatási tisztviselő, mérnök stb. akar lenni, a középiskolát látogatja, érettségit tesz és akadémiára, politechnikumra vagy egyetemre megy. A tudományos pályák emberei a társadalomban a fogyasztó elemet képviselik. Számuk lényegesen kisebb a termelő elem számánál, mégis műveltségük, képzésük, neveltetésük érdekében az állam óriási áldozatokkal tartja fenn a középiskolákat, az akadémiákat, a politechnikumot és az egyetemeiket.

Már most vizsgáljuk meg azt a kérdést, hogy vajjon miképpen állunk a polgári osztálynak, a *vagyonosabb mezőgazdák*nak, az *iparos és kereskedői osztálynak* általános műveltséget és gyakorlati ismereteket nyújtó iskolájával? Azt kell mondanunk, hogy sehogysen állunk, mert a nemzet gerincét, tenntartó elemét alkotó *polgári osztálynak*, az *igazi termelő elemnek*, tulajdonképpeni iskolája nincsen. Az elemi iskolában szerzett ismeretnél a polgári osztály alkotó elemeinek sokkal mélyrehatóbb műveltségre, sokkal nagyobb tudásra van szüksége. Ennek a műveltségnek már oly mértékűnek kell lenni, hogy a növendékek a *tisztán szakirányú ismereteket* könnyen, biztosan és haszonnal megérthessék, felfoghassák és alkalmazhassák.

A *polgári iskola* akarna azzá lenni, de annak egészséges, életképes kifejlődését, a közoktatás szervezetébe való beilleszkedését minden módon törekszenek megakadályozni. Csodálatos, hogy a *polgári iskola* érdekében annak fennállása óta mélyrehatóbb intézkedést nem tettek, fejlesztésükkel mitsem gondoltak, hagyták azon iskolát tengődni, nyomorogni és természetes fejlődésében is mesterségesen megakadályozták.

Pedig ezzel a komoly, nagy jelentőségű oktatásügyi kérdéssel érdeme szerint foglalkozni *elsőrendű nemzeti érdek* és komoly hazafiui kötelesség.

A miniszter képviselőházi beszédjének igen fontos az a kijelentése is: „*Iparkodom az élet követelményeit ellesni; nem a sablonok, nem teóriák, hanem az élet utmutatása szerint óhajtok reformálni, ahol reformra szükség van.*”

Az életből néhány fontos adatot akarok felsorolni; amellyel azt bizonyítom, hogy a *polgári osztálynak*, vagyis a *termelő elemnek* mennyire nincsen a mai napig megfelelő műveltségi és szellemi szükségleteit kielégítő iskolája, ahová a jobbmódu mezőgazda, iparos és kereskedő gyermekét adhatná, ahol az a polgári osztályhoz tartozó gyermek a szükséges általános műveltséget és lelki tehetségeinek azt a kifejtését, neveltetésének azt az irányát megszerezhetné, amely a későbbi szakirányú ismeretek könnyebb elsajátítására képesitené s mivel ilyen iskola maig sincsen, a polgári osztályt alkotó szülők is a legtöbb esetben a középiskolába küldik gyermekeiket. *Ez a magyarázata annak, hogy erőteljes,*

hatalmas, művelt és gazdag polgári osztály nálunk még mindig nem keletkezhetett.

Ha a vagyonosabb mezőgazda-, jobbmódu iparos- és kereskedőgyermek a középiskolába lép, az a gyermek *a legtöbb esetben* az apja foglalkozására nézve elveszítettnek tekintendő. Ebben leli magyarázatát az, hogy a vagyonosabb mezőgazda, vagy jobb módu iparos és kereskedő vagy nem járattja gyermekét az iskolába; vagy ha már járattja, nem lévén neki való és megfelelő iskola, — a középiskolába adja s lesz a fiuból, ha esze és szorgalma van, talán tudományos ember, vagy ha kevésbé tehetséges — lesz belőle *proletár*, de *apja becsületes, tisztességes foglalkozását űző ember sohasem lesz.*

Ismertem kitűnő iparost virágzó üzlettel. Az üzlet gazdagon jövedelmezett. Az iparos család gazdaságban, jólétben, megalégedésben élt. A virágzó üzlet hozott egy másik még virágzóbb üzletet. A két virágzó üzlet csak úgy ontotta a pénzt. Volt az apának 5—6 fia, akik nőttek, gimnáziumba kerültek, ahol megtanulták apjuk tisztas ipari foglalkozását nem becsülni. A környezet, a diákpajtások, nagy urak gyermekei jogászságról és tudom is én miről álmodoztak. Az 5—6 fiu közül az apa mestersége, virágzó üzlete egyiknek sem kellett. Jogászok lettek, a pénzt vígan költötték. A virágzó üzletek tönkre mentek és a család elszegényedett, koldusbotra jutott.

Ismertem kereskedő családot, virágzó, dúsan jövedelmező kereskedéssel. Az apa középiskolába adta gyermekeit. Az iskola a gyermekek fejét elcsavarta. A gazdag kereskedőnek, a nagy adófizetőnek fiaiból — adóvégrebajtók, dijnokok vagy közönséges naplopó semmik lettek. A virágzó kereskedés idegen kézbe került, a gazdag család elpusztult.

A jobbmódu mezőgazda egyszerűen azt mondja: „Nem akarok fiamból urat nevelni.“ Pedig az iskoláztatásnak szükségét ma már ő is érzi és szeretné is, hogyha fia tanulna és megfelelő műveltségre tenne szert. Szomorúan látjuk és tapasztaljuk a mezőgazdánál is, hogy a megfelelő általános műveltség hiánya következtében a gazdálkodás *szakírányban nem fejlődik*, a legprimitívebb gazdálkodás divik nálunk még mindig. Ez a magyarázata annak, hogy jómódu mezőgazdák mennek tönkre és jutnak koldusbotra. Ma már

a gazdálkodás is tudományos alapon nyugszik. Alapos szakismerettel kell bírnia az életrevaló mezőgazdának is; de hogy ezt a szaktudást megszerezhesse, bizonyos fokú általános műveltség és a tehetségek kifejtése szükséges, amit a legjobb népiskola sem adhat meg.

A jobbmódu iparos vagy a vagyonosabb kereskedő, ha 5—6 gyermeke van is, megfelelő iskola hiányában minden gyermekét a középiskolába adja, mindannyiból tudományos ember készül lenni, csak a legritkább esetben akad a gyermekek közül egy, aki apja ipari vagy kereskedői foglalkozását vágná megtanulni és folytatni. Így mennek azután tönkre virágzó és vagyonos iparos és kereskedő családok.

Ebben leli magyarázatát az a körülmény is, hogy nálunk ritkán akadnak iparos és kereskedő *nemzetségek*. Igen ritkán találunk olyan iparos és kereskedő családot, amelyben a 3—4-ik generáció is az *ősapá ipari vagy kereskedői foglalkozását üzné!*

Maga az élet számtalan szomorú és ijesztő példával szolgál.

E döntő érveknél fogva is égető szükség van olyan iskolára, amely iskolának határozottan bevallott célja a *polgári osztály gyermekeinek megfelelő műveltséget és gyakorlati ismereteket nyújtani*.

Hiába álmodozunk a földművelés, az ipar és kereskedelem fellendüléséről, hiába biztatjuk a fiatal, főképpen az intelligens nemzedéket a gyakorlati életpályákra, hogy ha nem gondoskodunk a társadalom ezen nagy, tekintélyes és hatalmas képviselő osztályának megfelelő iskoláztatásáról. Mivel ilyen iskola nincsen, annak sürgős megteremtése szükséges, mert az ilyen iskola az egész nemzetre csak hasznos és áldásos lehet.

Ha a tudományos pályára készülőknek megvannak a megfelelő általános műveltséget nyújtó iskoláik: a *tudományos irányú középiskolák*, éppen úgy szükséges a polgári osztálynak is, az igazi termelő elemnek, műveltségi igényeit kielégítő és gyakorlati ismereteket nyújtó iskolákról gondoskodni. Sajátságos jelenség, hogy éppen nálunk van legkirívóbban meg, hogy az *állami, községi és egyházi terhekhez legnagyobb összeggel hozzájáruló polgári osztálynak közép-fokú iskoláztatásáról a legmostohábban* — igazában

sehogy sincsen — gondoskodás. Ha megnézzük a kis és nagy községek, a rendezett tanácsu és a törvényhatósági joggal felruházott városok és vármegyék legtöbb adót fizetőinek névsorát, azt találjuk, hogy legszámosabban vannak a legtöbb adót fizetők között: a mezőgazdák, az iparosok és a kereskedők. Ha ez igaz, akkor az is bizonyos, hogy a községek és városok ügyeinek intézésére a polgári osztály döntő befolyást gyakorol. Arról, hogy a képviselőválasztók óriási tömege a polgári osztály közül kerül ki, nem is szölok. A közterhek és a közdolgok viseléséből a polgári osztálynak igazán gazdagon kijut, de műveltségi igényeit szolgáló, lelkét kiművelő és megfelelő nevelést adó közép-foku, gyakorlati ismereteket nyújtó iskola egyáltalában nem áll rendelkezésére.

A fogyasztó és termelő elem, vagy másképpen a tudományos és a polgári osztály között tátongó mélységes űrt nemcsak szűkíteni, nemcsak áthidalni, hanem teljesen be is kell tölteni, ez pedig csak akkor lesz meg, hogyha mind a két társadalmi osztálynak egyenlő rangu és megfelelő általános műveltséget nyújtó iskolája lesz.

Ha a középiskola és a polgári iskola utolsó osztályának elvégzése a növendékeket a társadalom felfogásának szempontjából egyforma jogokkal és kedvezményekkel ruházza föl, — nem értve ezen jogok és kedvezmények alatt a polgári iskolának a szorosabb értelemben vett tudományos pályákra való előkészítési jogát, amely jog maradjon érintetlenül a középiskola joga, de a középiskola utolsó osztályának ezen különleges jogán kívül a polgári iskola utolsó osztálya is, a középiskola utolsó osztálya minden egyéb jogának és kedvezményének birtokába jusson s emellett a polgári iskola legyen a gyakorlati és szakirányú iskolának is elsősorban előkészítő iskolájává — : akkor nem kell az intelligens családból származó ifjakat sem a gyakorlati irányú pályákra való lépésre biztatni, ez a lépés magától megtörténik; a középiskolának mértéken túl való előzőnlése csökkenni fog, a gyakorlati pályáknak és a polgári osztálynak iskolája, — az igazi polgári iskola — pedig óriási mértékben benépesedik.

Ezen igen fontos indokok teszik szükségessé a polgári finiskola sürgős megreformálását és nemzeti fontosságát.

A 7 osztályu polgári iskola célja: a jobbmodu mezőgazdák, iparosok és kereskedők, szóval a termelő osztály, a polgári elem általános műveltségi igényeit szolgálni, őket az

életben felhasználható gyakorlati ismeretek birtokába juttatni, szellemi tehetségüket oly fokig kifejleszteni, hogy élethivatásukhoz szükséges szakismereteket megérteni, fölfogni és eredmény-nyel használni is tudják, vagyis „befejezett műveltséget nyújtani mindazoknak, akik sem az egyetemre, sem a politechnikumra nem készülnek.“ Ezen fontos cél teszi szükségessé, hogy a hét osztályu polgári iskolát minősítő erővel felruházzuk, az önkéntesi jogot számára biztosítsuk, a tisztán szakirányú iskolák előkészítő iskolájává tegyük és növendékei előtt mindazon köztisztviselői állásokat is megnyissuk, amely állások betöltéséhez politechnikumi és egyetemi végzettség nem kívántatik.

Ha ezen nagy célok figyelemmel tartásával alkottatik meg a polgári iskolai törvény, amelyben a tanárok képzési ügye, az iskola tanterve és rendtartásának főbb irányelvei stb. megoldást nyernek, akkor a magyar polgári osztály kialakulása és nemzetfenntartó nagy ereje rövid idő alatt mutatni fogja tekintélyét és hatalmát, amelyre a miniszter szavaival élve „a független, szabad, nagy nemzeti államnak“ volna elsősorban legnagyobb szüksége.

A magyar állam ereje, hatalma, szabadsága és függetlensége attól függ, van-e erős, hatalmas, művelt, vagyonos, a közterheket elbírni tudó polgári osztálya? Ha nincsen, meg kell ezt a hatalmas, milliókat számláló osztályt teremteni, számukra megfelelő középfoku iskolákat szervezni, művelődésükről gondoskodni, a multnak mulasztásait sürgősen orvosolni. A polgári osztály sziklaszilárdságán, kitartásán, erején és hatalmán minden kísértés pozdorjává törik. Az igazi erő és hatalom a milliókat számláló vagyonos és művelt polgári osztályban van, amely osztály maga minden írott törvélynél nagyobb és erősebb alkotmánybiztosítékot képez.

Minden nemzetet elsősorban a termelő elem tart fenn. Nálunk ez az elem a polgári osztály, amelynek iskoláztatására máig kellő gondot nem fordítottak.

A reformálandó hét osztályu polgári iskola legyen a polgári osztálynak igazi és valóságos általános műveltséget nyújtó, lelket művelő és eszképző iskolájává, amely iskola megalkotása legelső sorban a magyar nemzet létfenntartása és jövőendő boldogulása érdekében is elengedhetetlenül szükséges.

Legyen a hét osztályu polgári iskola megalkotása hazánkban egy szebb, boldogabb és virágzóbb jövőnek áldást hozó kiindulási pontja.

II. A hét osztályu polgári iskola tantárgyai.*

A polgári iskola körvonalozott céljának, a polgári osztály annyira fontos műveltségi igényeinek és gyakorlati ismeretének rámutatása után, szólanom kell a polgári iskola tantárgyaitól, azok csoportosításáról, az egyes osztályok tananyagának befejezett egészéről és érintenem kell a tisztán szemléltetésen alapuló gyakorlati tanítás fontosságát is.

A középiskolának az általános műveltség nyújtása mellett mindvégig a tudomány szolgálatában kell állania, növendékeinek szellemi képességeit, gondolkodását és lelkületét is úgy kell irányítani, hogy az a növendék a tudomány megkedvelése mellett arra képesíttessék, hogy az akadémiai, a polotechnikumi és az egyetemi előadásokat, magát a tudományt, teljes sikerrel és a kívánt eredménnyel megérthesse és feltoghassa.

Ugyanakkor a polgári iskola feladata sem lehet más, mint növendékeinek szellemi képességeit hét éven keresztül oda fejleszteni, gondolkozásukat és lelkületüket odairányítani, hogy a mezőgazdát, az iparost és a kereskedőt, vagyis a polgári osztályt különösen érdeklő szakirányu ismereteket könnyen feltogni és megérteni tudják, hogy a munkát megszeressék, becsét átérezzék és a munkában örömet találják.

A polgári iskola tárgyait úgy kell összeállítani, hogy azok egyfelől a polgári osztály műveltségi igényeit teljes mértékben kielégítsék és másfelől a szükséges gyakorlati ismeretekre is előkészítsenek. A polgári iskola tantárgyainak anyaga is osztályonkint lehetőleg úgy állítandó össze, hogy minden egyes osztály tananyag tekintetében befejezett egészet nyújtson. A tananyag a felsőbb osztályokban egyre jobban kibővíthető, mert a polgári iskola egyetlen osztályából sem szabad a növendéknek egyetlen tantárgyból sem csonka ismerettel kimaradni.

Ha a társadalom tudományos osztályának szükséges a tudományos kiképezetés előtt bizonyos általános műveltségre is szert tenni, épen olyan szüksége van a polgári társadalomnak is a szakismeret megszerzése előtt bizonyos fokú általános műveltségnek birtokába jutni. Mindkét társadalmi osztálynak szellemi képességét ki kell művelni s vagy a

* Megjelent a „Népmívelés” 1907. április—május 4—5. számában.

tudományok, vagy a gyakorlati ismeretek befogadására képessé tenni.

A kétféle iskolának feladata különbözik egymástól, mert a középiskola is, a polgári iskola is külön, önálló célt szolgál. Nem vitatom, hogy a két külön, önálló cél közül, melyik a fontosabb; részemről mind a két célt egyaránt fontosnak és nagyjelentőségűnek tartom. Mivel a polgári iskola és a középiskola különböző feladatokat és kétféle célt szolgálnak, azért szükséges a két külön típusú iskola tanítási tervében, tantárgyainak anyagában és módszerében is feltűnő különbséget tenni.

A milyen kiváló súlyt helyeznek s a milyen nagy gondot fordítanak a gimnáziumban a latin nyelv megtanulására és elsajátítására, éppen olyan nagy gondot és kiváló súlyt kell a polgári iskolában *a magyar nyelvnek és irodalomnak, Magyarország földrajzának, a nemzet politikai és művelődési történetének és alkotmányának tanítására helyezni, illetőleg fordítani.*

A polgári iskolának kell az igazi magyar nemzeti iskolának, a nemzeti műveltség terjesztőjének lenni.

A polgári iskola ma is fontos és jelentős nemzeti feladatokat tölt be. Mindenütt, ahol fennáll, nemcsak a magyar közművelődésnek terjesztője, hanem a nemzetiségek lakta vidékeken a magyar állameszme őrálló állomása és hirdetője a hazaszeretetnek, a magyar hazához való hűségnek és ragaszkodásnak. E fontos célokat a mai *szervezetlen, szerencsétlen és elhanyagolt* állapotukban is derekasan és a legszebb eredménnyel szolgálják; *szerelve, rendezve és fejlesztve* e célok szolgálatában erősekké és hatalmasakká válnának.

A polgári iskola tárgyait három nagycsoportba sorolom. *Nemzeti tárgyak, közismereti tárgyak és gyakorlati tárgyak*

E csoportosításnál mindig az iskola célja lebegett szemem előtt s arra voltam főfigyelemmel, hogy a polgári iskola mindenben a polgári osztály szellemi igényeit és szükségleteit szolgálja és sohase törekedjék más iskola célját szolgálni. Gondolnom kellett arra is, amit legjobban úgy lehet kifejezni, hogy a polgári iskola az igazi nemzetmentartó polgári elemnek legyen az iskolája, azaz annak a társadalmi osztálynak, amelynek az elemi iskolában szerzett ismeretanyag

kevés, az akadémiákon, a politechnikumon és az egyetemeken szerezhető tudomány pedig nem szükséges.

Az első csoport tantárgyai, vagyis a nemzeti tárgyak: *a magyar nyelv és irodalom, Magyarország részletes földrajza, a nemzet meghamisíthatatlan, való igaz története és alkotmányának alapos ismerete*. E tantárgyak adják meg a polgári iskolának az igazi magyar nemzeti jelleget. E tantárgyak hivatják a növendékek lelkébe beleplántálni mindazt, ami magyar nemzeti szempontból becses és drága. E tantárgyak formálják ki az iskola növendékeiből az életerős, hatalmas polgári osztályt, amely szivben, érzésben, gondolkodásban, lélekben, honszeretetben és minden ízében és porcikájában magyar. E tantárgyak által tanulják meg a növendékek magyar nemzeti mivoltuknak becsét érezni, magyarságukért áldozatot hozni és a nemzet alkotmányáért, állami függetlenségéért, szabadságáért, igazáért, hagyományaiért mindig tetterre késznek és elszántnak lenni. *E tantárgyak által lesz a polgári iskola tanítási terve nemzeti tartalommal megtöltve.*

A művelt és gazdag polgári osztály az erőnek és hatalomnak képviselője. Joggal annak mondható, *mert ő védi legelső sorban életével a hazát; a haza anyagi terheit is ő viseli legnagyobb mértékben*. A kié a föld, a vagyon, a gazdagság, aki acélos karjaiban és kerges tenyereiben érzi az erőt, aki lélekben művelt és aki gazdag ismerettel rendelkezik: azé a hatalom, a jövő és az képezi a nemzetet fenntartó erős és megdönthetetlen alapot.

Amennyi órát a gimnáziumban a latin nyelv tanítására hetenként egy-egy osztályban fordítanak: ugyanannyit kell a polgári iskolában is hetenként egy-egy osztályban a magyar nyelv és irodalom tanítására fordítani.

A polgári iskola magyar nemzeti jellegét a magyar nyelv és irodalom tanításával kell kidomborítani. A hét osztályban e fontos tantárgyra 35–39 órát kell szentelni.

A második csoport tárgyai, vagyis a *közismereti tárgyak, a világrészek földrajza a szükséges természettani és csillagászati földrajz elemeivel, világtörténelem, jogi, közgazdasági és társadalomtudományi tárgyak; számtan, mértan, mértanirajz és számviteltan; természetrajz, vegytan és természettan*.

E tantárgyak nyújtják a polgári iskola növendékeinek mindazon gyakorlati ismereteket, amelyekre a művelt pol-

gári osztálynak teljes mértékben szüksége van. E tárgyak anyagának gondos megválasztására, az anyag szemléltetési alapokon való tanítására kiváló gondot kell fordítani; mégis meg kell jegyezni és indokolnom is szükséges, hogy vajjon melyek azok a tárgyak, amelyeknek gyakorlati haszna a polgári iskolában első sorban fontos.

Ezek: *a mennyiségtani, a természettudományi, a jogi, a közgazdasági és a társadalomtudományi tárgyak*. E tárgyak alapos tudására maga az élet utal bennünket.

E tárgyakból annyit tudni, amennyit minden művelt embernek tudnia kell — *a polgári iskolákban már nem elégséges*. E tárgyak anyagának összeállításánál a polgári osztály műveltségi igényei mellett már azoknak *szakirányu ismeretanyagára is gondolni kell*. E tárgyakból a polgári osztálynak határozottan nagyobb anyagmennyiségre van szüksége, mint a legtöbb tudományos pályára lépő egyénnek. A tudományos pályák egyéneknek e tárgyakból elegendő annyi tudás, amennyire minden művelt embernek szüksége van, de nem elegendő a polgári osztályt alkotó mezőgazdának, iparosnak és kereskedőnek. Ezeknek nemcsak az általános műveltség szempontjából van szükségük ezen tárgyak alaposabb tudására, de jövőző foglalkozásuk tekintetéből is. Bizonyítom is, amit állítok. Összehasonlításokat teszek.

Vegyük a mennyiségtani tárgyakat.

E tárgyak tanítására a középiskolában sokkal nagyobb gondot fordítanak, mint az általános műveltség szempontjából kívánatos volna. Már szakismeretet nyújtanak, azért is gazdagon felszerelt szertárak állnak a tanár és növendék rendelkezésére. Ha vizsgálódásunk tárgyává tesszük a tudományos képzettséget igénylő legtöbb pálya embereinek szakirányu tudományos kiképzését, sehogy sem vagyunk képesek — az, egy általános műveltségi érv kivételével — bizonyító okokat felhozni, miért kell a *papnak, a jogásznak, az orvosnak, a nyelvtudósnak, a bírónak, az ügyvédnek* a középiskolában annyi mennyiségtant tanulni, mint a mennyit valóságban tanulnak? E tudománycsoport egyik ágának se veszi se az orvos, se az ügyvéd, se a bíró, se a pap soha semmiféle hasznát. Annak a jobbmódu lakatosnak, az ügyesebb asztalosnak, a kis- és nagykereskedőnek, a vagyonosabb mezőgazdának sokkal nagyobb szüksége van akár a számtani, akár

a mértani és a kapcsolatos rajzoló-mértani és számviteli ismeretekre, mint a legtöbb tudományos pálya emberének. A polgári osztály alkotó elemeinek nemcsak általános műveltségi szempontból, de a gyakorlati ismeretek okából is nagy szüksége van ezen tantárgyak mélyebb, alaposabb és szélesebb tudására. A polgári iskolában e tárgyak tanítására mind a hét éven keresztül nagy gondot kell fordítani, gazdag anyagemennyiséget kell felölelni és alapos tudás birtokába kell a növendékeket juttatni.

Vizsgáljuk meg továbbá a *természettudományi tárgyaknak*: a *természetrajz-, vegytan- és természettannak* fontosságát és mérlegeljük, mekkora szüksége van e tárgyak alapos tudására a polgári osztály alkotó elemeinek? Hívjuk segítségül magát az életet. Mit mond az élet? Mit mond a mindennapi tapasztalat? E tárgyak anyagánál és tanításánál is azt mondja az élet, hogy a középiskola e tárgyak anyagának mindegyikéből többet felölel, többet nyújt, többet mutat, mint amennyire a legtöbb tudományos pálya emberének *általános műveltségi szempontból* szüksége van. E tárgyaknál is gazdag muzeumok, értékes szertárak teljes felszereléssel állanak a szaktanárok és növendékek rendelkezésére.

Nincsen a természettudományoknak ága, amelyre a mezőgazdának, az iparosnak és a kereskedőnek legalább is akkora szüksége ne volna, mint az ügyvédnek, az orvosnak, a mérnöknek, bírónak stb. A mezőgazdának a természetrajzot minden részletében alaposan tudni kell, állattani, növénytan és ásványtani bő ismeret nélkül nem lehet okszerű mezői gazdálkodást folytatni. Az állatvilág egyedei közül mennyi sok fordul elő a mező- és erdőgazdálkodásban; a növénytan részletes ismeretére, a növények életfeltételeire, szaporodására és tökéletesítésére igazán szüksége a mezőgazdának van; a termőföld alkotó részeit, azok tulajdonságát, javítását az ásványtanból ismeri meg a mezőgazda, de az iparos és kereskedő sem lehet el természetrajzi tudás nélkül; vegyi folyamatokkal a mezőgazdának lépten-nyomon dolga van; a természettani tudásnak a mezőgazdaságnál és az ipari foglalkozás sok ágánál igen nagy hasznát veszik. E tantárgyak tanítására a hét osztályu polgári iskolában különös figyelmet kell fordítani. E tárgyak anyagát úgy kell összeválogatni, hogy semmi ki ne maradjon, amelyből a mezőgazdának, az

iparosnak és a kereskedőnek haszna lehet. E tárgyak mindegyikéből a polgári iskolában több veendő, mint amennyire a művelt elnevezésre igényt tartó embernek szüksége van. E tárgyak már gyakorlati ismeretet nyújtanak és előkészítenek a behatóbb és mélyebb szaktudáshoz. E tárgyaknak tanítása gyakorlati alapokra fektetendő és fontos a szemléltetve tanítás. Megfelelő előadó- és szertárhelyiségek és mindenre kiterjedő tökéletes felszerelés itten már elengedhetetlen feltétel.

A közismereti tárgyakhoz soroltam: *a jogi, közgazdasági és társadalom tudományi tárgyakat is*. E tárgyak a középiskolában nem fordulnak elő, de a polgári iskolából nem szabad e tárgyaknak kimaradni; helyük van a hét osztályu polgári iskola tantervében, jelentős súly fektetendő e tárgyak körütekintő tanítására. A polgári osztály érdek- és ismeretkörét közelről érintik e tárgyak.

Bizonyos foku jogi ismeretre mezőgazdának, iparosnak és kereskedőnek lépten-nyomon szüksége van. Az adózás törvényeit, a községek és vármegyék önkormányzati jogait, ipari, szövetkezeti, mezőrendőri, munkásbiztosítási, cselédügyi, stb. törvényeken kívül még egyéb törvényeket is szükséges a polgári osztály alkotó elemeinek ismerni.

A közgazdaságtan és a társadalom tudomány a polgári osztály általános műveltséget és gyakorlati ismereteket nyújtó iskolájából nem maradhat ki. Azonban e tárgyaknál a gondosan megválasztott anyag különös figyelmet érdemel. Többet e tárgyak anyagából, mint amennyire a polgári elemnek éppen szüksége van, nem szabad nyújtani, mert szükségtelen; de a felvett tananyag alapos feldolgozására kiváló gondot fordítsunk.

A világrészek földrajzára, mint fontos tantárgyra mind a hét éven keresztül súly helyezendő.

A világtörténelemből annyi ismeret nyújtandó, amennyire a polgári osztálynak általános műveltségi szempontból szüksége van.

A harmadik csoport tárgyai, vagyis a gyakorlati tárgyak: *szabadkézi rajz, kertészeti és kézügyességi gyakorlat, testgyakorlás és ének*.

E tárgyak tanítása közül kiváló figyelmet érdemel: a *mező- és kertgazdaság és a kézügyességi oktatás*. Két ok teszi e

tárgyak tanítását fontossá. Az egyik ok a munkára nevelés nagy érdeke, a másik ok bizonyos mérvű kézügyességnek szerzése.

Minden polgári iskolát mező- és kertgazdasági és kézügyességi tanfolyammal kell összekapcsolni. E tanfolyamok nélkül a hét osztályu polgári iskola nem teljes. E két tanfolyam gondos keresztülvitele oly eredményeket biztosít a polgári iskolának, amelyekre a polgári osztály szempontjából, a munkára nevelés érdekében a mezőgazdának, az iparosnak és kereskedőnek égető szüksége van. E két tanfolyam a testmunka szolgálatában áll. Itt ismerkedik meg a növendék a komoly munkával. Itt kedveli, szereti és szokja meg azt. E tanfolyamokat az első osztálytól a hetedik osztályig minden növendék köteles legyen látogatni; itten kivételnek és felmentésnek helye nem lehet. — Hogy e tanfolyamok a kitűzött áldásos célt minél jobban elérhessék, megfelelő mező- és kertgazdasági területről és kézügyességi tanteremről kell minden polgári iskolánál gondoskodni. A mező- és kertgazdasági ismeret és a kézügyességi gyakorlat vezetésére megfelelő szakképzett egyéneket szükséges állítani. A mező- és kertgazdaság berendezésének mintaszerűnek kell lenni. A növendék elméleti oktatásban és gyakorlati vezetésben itt részesül. Egyfelől tanul, másfelől dolgozik.

A szabadkézi rajz tanítására mind a hét osztályon keresztül nagy gond fordítandó. A tananyag összeállításánál a műipari készítményekre és azok díszítésére különösen ügyelni kell.

A testgyakorlat és ének szintén felveendő a polgári iskola tárgyai közé.

Felveendő a polgári iskola tantárgyai közé a *német nyelv tanítása* is. E tárgy gyakorlati alapon mind a hét éven keresztül tanítandó. A polgári osztályt a német nyelv gyakorlati tanítása által oda kell képesíteni, hogy gondolatait e nyelven is ki tudja fejezni és megtanuljon annyit, amennyi a továbbképzésnek biztos alapul szolgálhat.

A hét osztályu polgári iskola tantárgyait ezekben soroltam fel.

Még csak annyit akarok röviden megjegyezni, hogy a polgári iskola tantárgyai az egyes osztályokban úgy csoportosítandók, hogy minden tantárgy teljes anyaga osztályonként ha röviden is — befejezett egész — képezzen. A polgári is-

kola célja nem engedi meg, hogy valamely tantárgy anyaga 2—3 osztály között osztassék meg.

A polgári iskolában a tárgy fontosságához mérten kell minden tantárgyból több vagy kevesebb heti órát venni, de a teljes anyagot minden osztályban be kell végezni.

A polgári iskola szertárainak és azok felszerelésének mintaszerű volta magától értetődik. Ezen iskolatípusnál a szemléleti alapokon nyugvó gyakorlati tanítás lép homloktérbe, mert a polgári osztály képzésénél az általános műveltség mellett elsőrendű érdek minél több és minél alaposabb gyakorlati ismeretnek nyújtása.

A felsorolt tantárgyak anyagának gondos összeválogatásával s az egyes osztályokban való helyes és tervszerű elosztásával az államnak *termelő osztálya*, vagyis a polgári elem, nemcsak magyar nemzeti műveltségre tesz szert, hanem értékes és hasznos gyakorlati ismeretek birtokába is jut.

III. Felterjesztés Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a természettudományi tárgyaknak szemléltetésen alapuló s tisztán gyakorlati tanítása és a munkára nevelő tantárgyak keresztülvitele tárgyában.

Kegyelmes Miniszter Ur!

A magyar nemzet korszakos nagy átalakulás előtt áll, önálló gazdasági berendezkedése rövid időnek kérdése, a közgazdaság minden ágazatánál rohamos haladásnak és fejlődésnek kell bekövetkezni. A magyar nemzet e korszakos nagy átalakulási munkája parancsolólag követeli, a „független, szabad, nagy nemzeti állam“ teljes kiépítése megkívánja, hogy a polgári iskolában, a nemzetet fenntartó és főképpen a produktív életpályákra lépő ifjaknak, az ugynevezett *polgári osztály gyermekeinek emez egyetlen, még mindig rendezetlen állapotba lévő iskolájába* az általános ismereteket nyújtó tantárgyak tanítása mellett kiváló súlyt kell fektetni a természettudományok minden ágának szemléltetési alapokon nyugvó s tisztán gyakorlati, tanítására és fel kell venni olyan tantárgyaknak tanítását is, amelyeknek világos célja *a testi munkára való nevelés* és a testi munkának lélekből való megszerettetése. Az ifjúságot a gyakorlati életpályák felé csak úgy lehet

terelni, hogyha az iskola falai között módot és alkalmat nyújtunk a testi munka gyakorlására, azaz, ha az ifjúságot már magában az iskolában a munkának szeretetére reá neveljük.

Szomorú jelenség, hogy Magyarországon mindenki „úr” és „hivatalnok” szeretne lenni, legalább erről tesz szomorú tanubizonytságot az a 14 ezer növendék, akiket a szülők tanévenként a középiskolák első osztályaiba feladnak; a praktikus életpályák felé törekvő ifjaknak száma ehhez az óriási számhoz képest csekélynek mondható. Ez a szomorú tapasztalat is indokolja, hogy a polgári iskola ne csak általános ismereteket nyújtó iskola legyen, hanem egyben a gyakorlati ismereteknek és a munkára nevelésnek is iskolájává alakíttassék át. A munkára nevelésre szánt és arra alkalmas tárgyaknak tanításánál tervszerűen, rendszeresen és következetesen járjunk el és e tárgyak eredményes tanításának keresztül vitelet szigorúan követeljük meg.

Az orosházi állami polgári iskola volt az országban a legelső olynemű iskola, ahol Orosháza község nagy áldozatkészsége következtében a földmívelésügyi m. k. miniszter már az 1893/4-ik tanévtől kezdődőleg a kertgazdasági szakoktatást az iskolával egybekapcsoltan létesítette s amely évtől kezdve egy kinevezett szakember vezeti az elméleti és a gyakorlati kertgazdasági szakoktatást. A kézügyesség — slöjd — oktatást pedig az 1903—4. ik tanévtől kezdve vezettük be, de a kézügyességben a növendékeknek csak egy bizonyos kis száma nyert oktatást. Mindkét tárgy a munkára nevelés szolgálatában áll s azt a nagy célt szolgálja, hogy a növendékekkel a testi munkát megszerettesse, annak becsét beláttassa s ez által felébressze a növendékek lelkében a praktikus életpályák iránt való hajlamot és szeretetet.

Az orosházi állami polgári iskolában a munkára nevelő tantárgyak tanításában a kezdet nehézségein túl vagyunk, már is rendelkezünk mindazon előfeltételekkel, amelyek a tovább fejlesztésnek biztos alapul szolgálhatnak. A tervszerű és fokozatos fejlesztéssel pedig olyan eredményeket érhetünk el, amelyek jövőben követendő például szolgálhatnak minden polgári iskolának. Hangsúlyozom még azt is, hogy az említett munkára nevelő tárgyaknak a főcélon kívül fontos és nagyjelentőségű mellék céljai is vannak, amely mellék célok is megérdemlik e tárgyak gondos tanítását, mé-

lyítését és fejlesztését. A mező- és kertgazdaság tanítása közben a növendékek sok hasznos és becses ismeret birtokába jutnak, amelyeket jövőendő életpályájukon, a leendő mezőgazdák, iparosok és kereskedők egyaránt haszonnal értékesíthetnek. A kézügyesség tanítása pedig nemcsak a kéznek ügyességét mozditja elő, hanem az alakérzéket, a műizlést és egyéb szellemi képességek fejlesztését is nagy mértékben elősegíti s mindezekon kívül a testi egészségnek is javára szolgál, megacélozza a kart, edzi a testet, sőt még az agy gondolkodásának tisztaságára is hathatós befolyást gyakorol. Aki a testi munka végzésében kitartó, az a szellemi munkában sem fárad ki oly könnyen és oly hamar.

Megdönthetetlen tapasztalataim vannak arra vonatkozólag is, hogy iskolánk növendékei közül azok, akik 3—6 osztály elvégzése után a mezőgazdasági, az ipari és a kereskedői pályára léptek: azok ott derekasan és becsülettel megállják helyüket s ez ideig nem tudok esetet, hogy azok közül valaki akár földmivelő, akár ipari s akár kereskedői foglalkozását az uri foglalkozásnak nevezett dijnoki vagy innoki állásért oda hagyta volna. *Nem! Ők megmaradtak a polgári osztály kötelékében s mint termelő elem szaporítják azt a nagy és tekintélyes társadalmi osztályt, amelynek szellemi műveltségétől, szorgalmától, vagyonosságtól és teherviselő képességétől függ: a magyar nemzet legbiztosabb fennmaradása, jövőendő boldogulása és teljes felvirágzása.* Ezen óriási fontosságú érvek és okok is készítették arra, hogy Nagyméltóságú uramnál a polgári osztály gyermekeinek szellemi képzése és nevelése érdekében alázattal eljárjak és esedezem Nagyméltóságú uramhoz: tegye lehetővé, *hogy Magyarországon legalább kísérletképpen egyetlen olyan polgári iskola legyen, amely szervezetében, tantervében, felszerelésében és tanítási eljárásában a polgári osztály szellemi szükségleteinek, a szemléltetésen nyugvó gyakorlati tanítás elveinek, a munkára nevelés nagy érdekeinek mindenben megfelelően, hogy az onnét kikerülő növendékek a legtisztább hazafias érzés mellett mindazon szellemi kincsek és gyakorlati ismereteknek birtokába jussanak, amelyekre úgy az általános műveltség szempontjából, mint pedig a polgári osztály gyakorlati képzése tekintetében a termelő osztály minden leendő tagjának életbevágó és elengedhetetlen szüksége van.*

Még néhány évtizeddel ezelőtt is Nagyméltóságú Uram-

nak régebbi hivatali elődjei a polgári iskolákkal kapcsolatos ipartanműhelyek felállítására és berendezésére óriási összegeket áldoztak. Az ipartanműhelyek nem váltak be, ma már még hírmondójuk is alig van. — Az általam jelzett nagy célok elérése aránylag kevés költséget igényel és mégis a legszebb eredményre van kilátás, mert a mag, amelyet elakarunk vetni, — *ép*, amelyből nemzetünk javára nagy szerencse és gazdag áldás fog kiverulni.

Mindezeknek előre bocsátása után, újólág is hivatkozva a hosszú évek tapasztalataira, hivatkozva a munkára nevelés nagy érdekeire, hivatkozva a polgári osztálynak helyes képzésére, általános műveltségének nagy fontosságára és befejezettségére, a művelt polgári osztálynak magyar nemzeti szempontból való óriási jelentőségére: mély alázattal járulok Nagyméltóságú Uram elé és a vezetésem alatti iskola fejlesztése érdekében kérem:

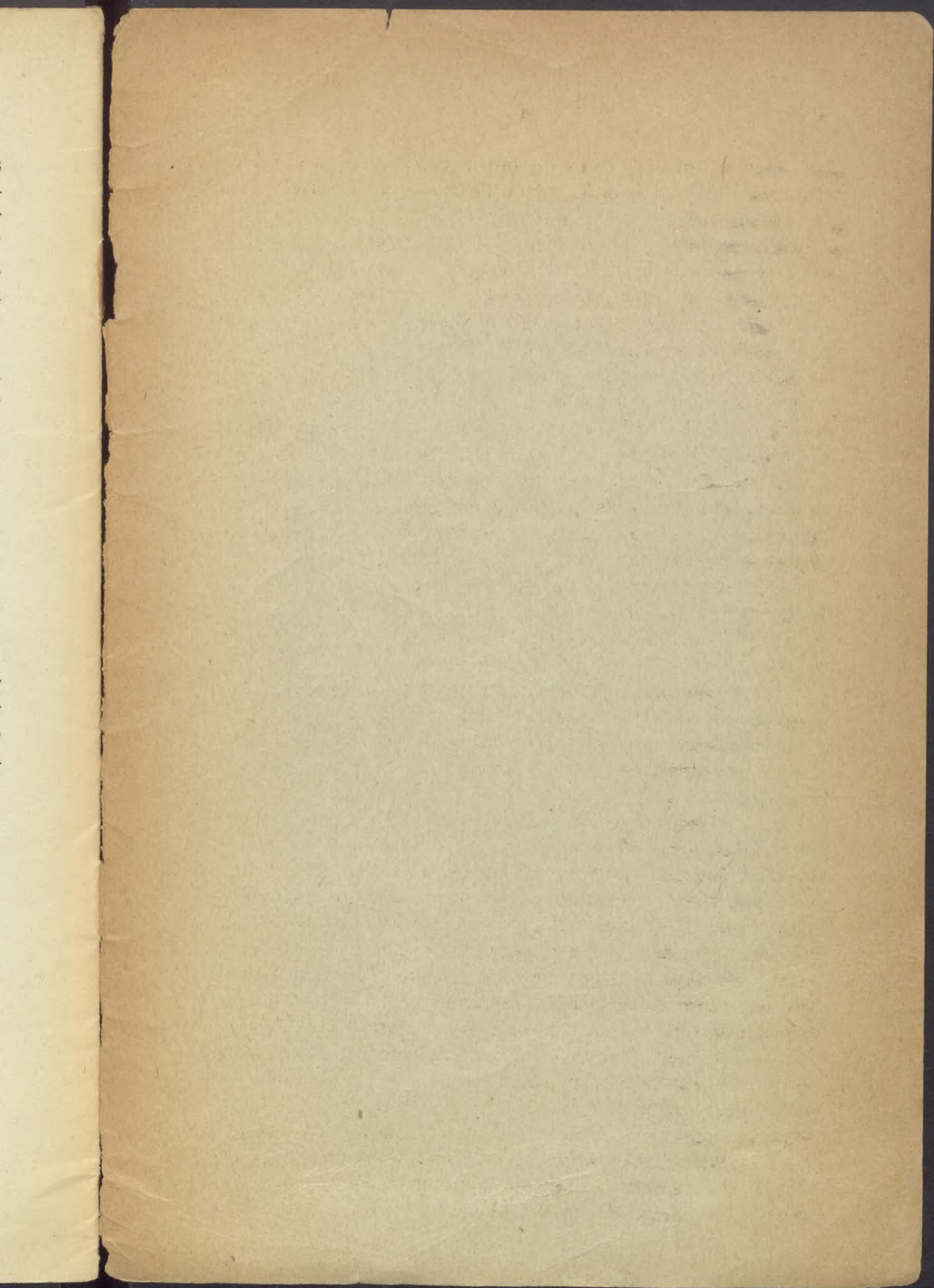
1. A természettudományi tárgyaknak szemléltetésen alapuló s tisztán gyakorlati tanítása elrendelését, a megfelelő előadó helyiségek felépítését és a szükséges szertárak mintaszerű berendezését. —

2. A kertgazdasági szakoktatásnak a mezőgazdasági gyakorlati és elméleti oktatással való kibővítését, az eddigi heti 1 órai tanításnak heti 2 órára való felemelését, megfelelő 6—8 holdas mezőgazdaságnak berendezését és még egy szakember kirendelését, — és

3. A kézügyességnek minden egyes osztályban heti 2 órában való kötelező tanítását, kézügyességi terem építését, berendezését és megfelelő szakember kinevezését.

Bizodalom él lelkemben és hiszem, hogy Nagyméltóságú Uram, a „független, szabad, nagy nemzeti állam“ kiépítéséhez hacsak porszemmel is hozzájáruló, — a polgári osztály nevelési és művelődési igényeinek helyes alapokra való fektetését célzó alázatos kérésem elől, — a költségek megtagadásával — nem zárkózik el, hanem mielőbb lehetővé teszi, hogy Magyarországon legalább egyetlen olyan közöptoku iskola legyen, amely iskola „arra legyen hivatva, hogy befejezett nevelést adjon, amint neve is mutatja annak a magasabb műveltségre igenis aspiráló középosztálynak — amely osztály sajnos — ma még hiányzik, amely osztálynak megteremtése — éppen Nagyméltóságú Uram szavai szerint is — egyik érdeke hazánknak.“

VI. 399.